

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Honvéd ejtőernyősök: A csapatnem kialakulása és
harcai 1938-1945 között**

Reszegi Zsolt

Témavezető:
Dr. Barta Róbert

**Társ-
témavezető: Dr.
Szakály Sándor**

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2012.

Az ejtőernyős-zászlóaljról megjelent információk Huszár János színvonalas munkájának megjelenéséig (1994) csak érintőlegesek és szubjektívek voltak (Bárczy János: Vádintévtárvány, Zuhanóugrás). Bárczy János írásainak egyetlen, pozitív hozadéka az volt, hogy egykori ejtőernyős tisztek (Tassonyi Edömér, Makray Ferenc, Szokolay Tamás) a két könyvre reagálva írták meg saját visszaemlékezéseiket.

Noha már sor került a zászlóalj történetének bemutatására, a cikkek, tanulmányok leginkább az ejtőernyős-zászlóalj harcaival foglalkoztak. Huszár János kutatásai nyomán kaphatunk betekintést a zászlóalj alapítási körülményeibe, a szervezés nehézségeibe – olyan korabeli dokumentumok révén, melyeket jelen disszertáció is felhasznált.

Ugyancsak hiányosak a zászlóalj belső életéről, kiképzéséről szóló ismereteink is. Míg a kiképzés egyes részeit, részenként feldolgozták a kutatók, addig a kiképzés egészének áttekintő összefoglalására még nem került sor. A kiképzéshez szervesen kapcsolódott a zászlóalj állomáshelyének kérdése is. Ezzel kapcsolatban a legtöbb kutató – mint ahogy a disszertáció készítője is – Huszár János kutatásait vette alapul. A Hadtörténelmi Levéltár Horthy-kori építési anyagában, a felvetett kérdésekre – épületek száma, megléte, elhelyezkedése – 4 doboznyi terv- és alaprajz található, melyek vizsgálata közelebb hozza az elhelyezés és az építkezések kérdéskörét.

Az új forráskörök bevonása miatt időszerűvé vált az ejtőernyős-zászlóalj történetének kibővített, több szempont figyelembevételével történő vizsgálata. A kutatások során sikerült több olyan HM és VKF osztály anyagát tanulmányozni, melyek iratai nem, vagy csak elvétve szerepelnek a kiadott publikációkban. A felhasznált adatok többsége az ismert HM, VKF források körén kívül esik – 2. r. osztály (ruházati ügyek), 3. a. osztály (tüzérségi fegyveranyag, lefolytatott kísérletek), 3. c. osztály (lőszerellátás), 8. osztály (tishti személyi ügyek, továbbá 8. b., 8. e. 8. ny. 8. vkf. osztályok – és más jellegű források – térképek, fényképfelvételek – egészítették ki. Nem csak elsődleges hadtörténelmi források – Hadtörténelmi Levéltár, Hadtörténelmi Levéltár Központi Irattár – bevonása történt meg, hanem több, más tudományos intézményé – Veszprém Megyei Múzeum, Magyar Nemzeti Filmarchívum – és levéltaré is – Veszprém Megyei Levéltár, Budapest Főváros Levéltára, Magyar Országos Levéltár, Veszprém Megyei Levéltár Pápai Fióklevéltára.

Bizonyos fejezetek – pl. az ejtőernyős kiképzés, vagy harc eljárások – esetében a források és visszaemlékezések bővebb ismertetést tettek lehetővé, addig más fejezetek – az ejtőernyős ruházat, felszerelés, repülőgép-beszerzések, ejtőernyős haditechnika, ejtőernyős állomáshely-építkezések, stb. – kapcsán kevésbé sikerült részletes feltárást készíteni.

1. A téma körülhatárolása.

Mivel az ejtőernyős-zászlóalj alapjául szolgáló kísérleti keret 1938-ban kezdte meg működését, és 1945-tel megszűnt létezni, adott volt az az időkeret, melyen belül vizsgáltam a zászlóalj hadtörténetét. Maga a dolgozat azonban túlmutat a harccselekmények kronológiai felsorolásán. Ha csak erre került volna sor, joggal merülhetett volna fel a kérdés, hogy miben tér el az eddig megjelent hadtörténelmi művektől.

Az értekezés célkitűzése, hogy a rendelkezésre álló forrásokat felhasználva, továbbá új forráscsoportokat bevonva – haditechnika, veszteségi adatbázisok – tematikus szempontok alapján, a vizsgált forrásokat, mint tematikus egységeket alapul véve, ismertesse a zászlóalj kialakulását, történetét és sorsát. Feltárta az eddig kevésbé vizsgált kérdéskörök részleteit, ezáltal árnyalja a zászlóaljról kialakult fekete-fehér, sikeres-sikertelen képét, és az új, eddig nem vizsgált források – Budapest Főváros Levéltára, Magyar Országos Levéltár – további információkkal, és adalékokkal szolgálhatnak.

2. Alkalmazott módszerek vázolósa.

A történeti módszerek alkalmazását meghatározza a rendelkezésre álló források száma, mennyisége és jellege. Az ejtőernyős-zászlóalj, melyet 2 zászlóaljas ezredként beolvasztottak a „Szent László” hadosztályba, dokumentumainak nagy része – elsősorban a harcjelentések – megsemmisült, nehéz a pontos csapatmozgásokat, személyi állományt érintő változásokat, veszteségadatokat, tiszti, stb. előléptetéseket feltárni. Huszár Jánosnak jelentős segítséget jelentett, hogy könyvének írása során sok, egykori ejtőernyős élt még, akik visszaemlékezéseikkel – esetleg feljegyzéseikkel – segítették kutatómunkáját. Az újabb kutatások azonban az emberi halandóság miatt már nem támaszkodhattak erre a forráscsoportra. Az eltelt több évtized távlataiból, a szubjektív élmények okozta hatások, benyomások következtében előfordulhat, hogy a megadott dátumok és személyek neve esetleg pontatlan – és ezek kiküszöbölésére, korrigálására nem mindig van lehetőség.

A disszertáció két része az elmélet és gyakorlat bemutatásából áll: a meglévő forrásokat alapul véve alakította ki a tematika egységekből álló, adott kronológiai időkereten belül vizsgálódó módszerét, mely mind az elméleti, szervezettörténeti részre, mind a gyakorlati, harccselekményeket kifejtő részre vonatkozik. A felhasznált adatok, számsorok, táblázatok, mind azt a célt szolgálják, hogy a csapatnem működése és egyes szervezésének folyamata megismerhető legyen.

3. A doktori értekezés eredményei.

Az ejtőernyős-zászlóalj létrehozását megelőző, a csapatnem elméleti alkalmazását boncolgató vizsgálatok sora többnyire egy-két jelentős szerző munkásságát ölelte fel, kihagyva, vagy csak felsorolás szintjén említve több periodikumot és folyóiratot. Ezek beemelése révén megérthető, hogy a katonai szakcikk, tanulmányok, színvonalát és minőségét a hozzáférhető külföldi szakirodalomhoz való hozzájárítás nagyban befolyásolta, valamint teljesen más jellegű írások születtek a csapatnem elméleti teoretikusaitól és a zászlóaljban szolgáló, gyakorlóugrásokkal rendelkező csapattisztektől, tiszthelyettesektől, akik a használhatóság szempontjából, saját gyakorlati tapasztalatai alapján alkották meg saját véleményüket és következtetéseiket. A szakcikk rávezetnek arra, hogy a magyar ejtőernyősöket érdekelték a német és szovjet fejlesztések. Ám tapasztalatok hiányában – csakúgy, mint a német és szovjet ejtőernyős csapatoknak – saját fejlesztésből kellett elindulniuk.

Noha az ejtőernyősök kiképzéséről többször esett szó, többnyire a gyalogsági kiképzés, és az ugrókiképzés felsorolása kapott hangsúlyt. Fontos kiemelni, hogy az ún. ugrókiképzés egyes elemei feltűnnek a gyalogsági harckiképzés bizonyos pontjain – úgy, mint a fizikai gyakorlatok és edzések – ám a két kiképzési mód markánsan elválik egymástól. 1944 második felétől pedig már az ejtőernyős kiképzés megszűnt, és a gyalogsági harckiképzés dominánssá válásával, az ejtőernyősök már csak jelvényükben (és bizonyos ruházati elemekben) tértek el a gyalogságtól. Az értekezés annyit tudott hozzátenni a már ismert adatokhoz és tényekhez, hogy konkrétan, lépésekbe és pontokba szedve mutatta be az ejtőernyős kiképzést és a harckiképzést, alátámasztva táblázatokkal és korabeli fényképekkel.

A honvéd ejtőernyős rendelkezett speciális ruházattal: a Honvédségnél rendszeresített zubbonya fölé, a repülőket által is használt kezeslábast húzta. A különbséget a lábnál és az alkarnál található cipzárok jelentették, melyek segítségével szűkíthető volt a ruházat. Az ugró bakancs is eltért a rendszeresítettől: vastag gumitalpa a simább földet érést és a gépben történő közlekedést segítette elő. Saját fejlesztésű ugrósikak rendszeresítésére nem került sor. Az ejtőernyős honvédek, harcaik során már nem az ugró ruházatot, hanem a rendszeresített gyalogsági ruházatot és felszerelést viselték. Eltérést csak a nagyobb számban kiadott fűzőscsizma és az ujjatlan bőrmellény jelentett, mellyel minden, a Szent László hadosztályhoz tartozó katonát igyekeztek ellátni. Az alakulat kiemelt voltát jelezte az ejtőernyős jelvényen kívül a Szent László hadosztály jelvénye is.

Hasonlóképp kevés említés történt az ejtőernyős ugrások során bekövetkező sérülések fajtáiról, melyek révén képet alkothatunk, hogy egy majd 70 évvel ezelőtt végrehajtott gyakorlóugrás során milyen veszélyekkel nézett szembe az ejtőernyős honvéd.

Különösen kiemelkedőnek tűnhet a kiképzés sikeressége annak tükrében, hogy soha nem volt elegendő szállítórepülő a kiképzésre, és ezek is elavult olasz haditechnikát képviseltek (Savoia-Marchetti SM-75, Caproni Ca-101). Történtek erőfeszítések a géppark modernizálására (Fiat G-12T beszerzése), ám ezek végrehajtása túl későn történt és a kevés gép eredeti feladatkörében – ejtőernyős kiképzés és szállítás – minimális időt szolgált.

Megállapítható, hogy az ejtőernyős csapatnem felállítása és kibővítése a jelentős anyagi költségek miatt szenvedett hiányt és emiatt, valamint az állandó tiszti- és legénységi létszámhiány következtében nem tudta elérni az ezred szintű erőt. Ehhez hozzájárult az is, hogy az ejtőernyős szállítórepülő századot – szintén anyagi okok miatt – nem sikerült egy teljes zászlóalj ledobásához elegendő számú repülőgéppel felszerelni.

A kiképzésből – csakúgy, mint a hadrendekből – levonható a következtetés, hogy a magyar ejtőernyős csapatnemnél 1941-re egy harcéljárásbeli koncepcióváltás következett be, amely a kiképzés menetét is átalakította. Ez visszavezethető az 1940-1941. évi német sikerek hatására. A kezdeti (1938-1940) évek szabotázs jellegű, kis romboló osztagai helyett – melyeket nagy magasságú dobással juttattak volna a célterületre – a zászlóalj harcéljárása a fontosabb célpontok meglepetésszerű lerohanásán és a földi csapatok beérkezéséig történő megtartásán alapult. Kis magasságú (300-180 m), tömegesen végrehajtott ugrásra és taktikailag fontos célok lerohanására képezték ki az ejtőernyősöket. Ez hasonlított a német ejtőernyős harcéljáráshoz. Javaslatok történtek ezred szintű ejtőernyős alakulat felállítására is.

A zászlóalj a géptechnika megbízhatatlansága ellenére, 1941-re sikerrel készítette fel ejtőernyőseit a teljes fegyverzettel, harci körülmények között történő ugrások végrehajtására. Levonhatjuk a következtetést, hogy 1941-1942-re az ejtőernyős-zászlóaljban szolgálók rendelkeztek a kellő számú ejtőernyős ugrással, melyekbe beleértendő a teljes fegyverzettel végrehajtott gyakorlóugrással egybekötött gyakorlat is.

Az 1941. évi harci bevetés során a vezérgép személyzetével, ejtőernyőseivel és zászlóaljparancsnokával együtt – feltehetően műszaki hiba miatt – lezuhant. Ezen kívül, egy utánpótlást biztosító ejtőernyős ugrásra (1941) és egy repülőgépes deszantolásra került sor (1944). További bevetésekre nem az elégtelen színvonalú kiképzés, vagy a kellő számú ugrás hiánya miatt nem került sor: a csapatnem támadó szerepkörének kihasználását a Magyar Királyi Honvédség hadműveletei nem tették lehetővé.

Érdekes módon, a német-magyar gazdasági és katonai kapcsolatok ellenére, meglepően kevés érintkezés volt a magyar és német ejtőernyősök között. Propaganda jellegű adományozás során, kölcsönösen adtak át egymásnak jelvényeket. A magyar tiszti küldöttséget 1942-ben, Németországban, a honvédeket 1944-ben, Pápán, német módszerek szerint, képezték át német csapaternyőre. Német ruházat, vagy ejtőernyő átvételére nem került sor, mivel a magyar ejtőernyő, ugróruha, fegyverzet és ledobó konténer ugyanúgy ellátta feladatát. A német csapaternyőre történő átképzés szintén újdonságot jelent, melyről ugyancsak keveset lehetett eddig tudni.

A személyi állományt rigorózus vizsgálaton átesett katonák jelentették, akik, csakúgy, mint más országbeli ejtőernyősök esetén, önként jelentkeztek a honvédség többi fegyverneméből. 1944-ig önként történő jelentkezéssel lehetett bekerülni az ejtőernyősök közé: a háború végére azonban a magyar ejtőernyősöket is – csakúgy, mint a német Fallschirmjägereket, más fegyvernemekből – más forrásokból töltötték fel, ezen esetben elsősorban a leventék köréből. Az önkéntesek orvosi vizsgálata a repülőkével egyezett meg: lényegében ugyanazokat vizsgálták az ejtőernyősöknél is, mint a repülőszolgálatra jelentkezőknél. Ez nagy lemorzsolódási aránnyal járt: a legkisebb szervi elváltozás, vagy fogyatékoság már kizáró ok volt. Csökkentette a jelenkezők számát – tiszti és legénységi jelentkezéseket egyaránt – az idegenkedés és a fennálló tévhit az ejtőernyős szolgálattal kapcsolatban. Negatívan befolyásolta az újonclétszámot előjárók hozzáállása és közbeszólása az átjelentkezőkkel kapcsolatban. A tisztikar elégtelen létszáma miatt sem volt lehetséges a második zászlóalj felállítása 1944 előtt.

Korábban más munkákban – kivéve Huszár János művét – alig érintőlegesen lehetett találkozni az ejtőernyős leventék szervezetének, történetének bemutatásával. A disszertáció abban tett újszerű megállapításokat, hogy ismertette az eddig jórészt feltáratlan területet és megállapítást tett arra, hogy a magyar ejtőernyős előképzés egyedi, sajátos volta miatt, egyedülálló módon kívánta megoldani, a civil életből, az ifjúság bevonásával az utánpótlás kérdését.

Egyedülálló módon, külön leventeszervezet foglalkozott az ejtőernyős szolgálatra jelentkező leventékkel. Országos kiépítésére és megfelelő szintű kiképzésre anyagi és technikai feltételek miatt nem került sor. A meglévő – elsősorban nagyobb városokban létrehozott – levente szakosztályok összefogták és irányították a leendő ejtőernyősök edzését. Ez nem tért el a többi leventeszervezetétől, mivel elsősorban lö- és fizikai gyakorlatokon alapult: a speciális oktatáshoz nem mindenhol voltak meg a feltételek (ejtőernyős tapasztalattal rendelkező oktató, ejtőernyő). Az ejtőernyős ugrótoronyból végrehajtott gyakorlatok jelentették a

leventekiképzés végét: erre a torony 1944. évi felépítése miatt csak egy alkalommal került sor. A Tengelyhatalmak közül csak a Magyar Királyság használt 1944-ben ugrótornyot újoncai kiképzésére: feladatát nem tudta betölteni, mert későn építették fel, így a levente utánpótlás ugrókiképzéséhez csak kis mértékben járult hozzá. Kivételes módon, a rákosi ugrótornyból ugrásokat végrehajtó leventék még 1944 novemberében hajthattak végre ejtőernyős ugrást Pápán: ez azonban már kivételszámba menő esemény volt: tényleges haszna nem volt.

Többször találkozhatunk a Hehs ejtőernyő-család típusainak megnevezésével, ugyanakkor az ejtőernyő kifejlesztésének történetét, a végrehajtott ledobási- és csapatkísérletekről alig esett szó. Az ejtőernyők darabára, ill. darabszáma mind olyan adalékok, melyek alátámasztják azt a feltételezést, hogy a magyar hadiipar képes volt elegendő mennyiségű és minőségű ejtőernyővel ellátni az ejtőernyős-zászlóaljat és a pilótákat is. Nem volt szükség német segítségre – ahogy ezt a források is említik és nem került sor német ejtőernyők tartós használatára sem. A magyar ejtőernyő ledobási kísérlete és dobási magassága, és a rendelkezésre álló ejtőernyős ugróbalesetek, valamint a fennmaradt beszámolók alapján kimutatható, hogy az ejtőernyő jól működött, és az ugróbalesetek döntő része az ugró hibájából következett be. A magyar kiképzés magas színvonalát mutatta az is, hogy a végrehajtott több ezer gyakorlőugrás során mindössze 19 fő vesztette életét.

Figyelemre méltóak a sokrétű fegyvertechnikai kísérletek, melyek arra voltak hivatottak, hogy az ejtőernyővel történő ledobás lehetőségét kifejlesszék. Külön géppisztolyokat és összecsuksukható kerékpárt fejlesztettek ki az ejtőernyős csapatnemnek. Források sora mutatja, hogy a honvéd ejtőernyősök kézfegyverrel (puska, géppisztoly), lőszerrel felszerelve hajtottak végre ugrásokat. Megállapítható, hogy az ejtőernyős honvéd sokkal jobban fel volt szerelve – legalábbis fegyverzet tekintetében – mint a német ejtőernyős, akinek földet érés után fel kellett kutatnia konténerét és addig minimális fegyverzettel rendelkezett. A páncéltörő-, hegyiágyú-, gránátvető- és rádiótechnikával végzett ledobási kísérletek – melyekről más szakirodalomban kevés szó esik – sora mutatta, hogy az ejtőernyős-zászlóalj a német technikai kísérletekkel egyenértékű színvonalú munkát végzett. Ugyannakkor fontos kijelenteni, hogy a nehézfegyverzet ledobhatóságának vizsgálata nagyobb részt csak számítások és földi szerelési próbák révén valósult meg, az értékes löveganyag kímélése, valamint a rendelkezésre álló repülőgépek technikai korlátozottsága miatt. A kifejlesztett ledobó konténerek szintén saját kísérletek eredményeképp születtek meg.

A szövetséges (brit, amerikai, szovjet) ejtőernyősökhöz hasonlóan a magyar honvéd is teljes fegyverzettel érkezett a földre. A ledobó konténerekben a támogató fegyverzet és híradótechnika kapott helyet. A gyakorlőugrások alkalmával nyilvánvalóvá vált, hogy a

rendszeresített puska alkalmatlan volt ejtőernyős ugrásra – valamint nem biztosította a szükséges tüzerőt – emiatt előtérbe kerültek a géppisztolyok. Habár soha sem sikerült feltölteni elegendő számban, a magyar fejlesztésű Király-géppisztolyok továbbfejlesztett változatai speciálisan a felmerülő igények kielégítésére készültek.

A magyar királyi honvéd ejtőernyős csapatnem sorsának alakulása meglepően sok hasonlóságot mutat a német ejtőernyős vadászok, a Fallschirmjägerék történetével. Igaz, hogy a német ejtőernyős csapatnem számára jóval nagyobb erőforrások álltak rendelkezésre, mégis 1941 után elvétve került sor ejtőernyős, vagy vitorlázóval történő bevetésre. Mind a magyar, mind a német ejtőernyősöket gyalogsági szerepkörben, védelmi harcokban vetették be, többnyire alegységként szétszvtva.

Az ország megszállása után önálló magyar hadvezetésről már nem lehetett beszélni, ezért a németek igyekeztek ezt a kiváló alakulatot a legveszélyeztetettebb frontszakaszokon bevetni, az ellenséges áttöréseknél, ugyanolyan „tüzoltó” jelleggel, mint a német Fallschirmjägereket.

A disszertáció második, nagy tematikai egysége az ejtőernyős-zászlóalj harccselekményeinek bemutatása a hadszíntereken, melyet több kutató is feldolgozott, emiatt nehéz új tudományos eredményeket bemutatni. Tudományos eredményként felmutatható az egykori ejtőernyősökkel lefolytatott interjúk és a korábban be nem volt forráscsoportok felhasználása.

A doktori értekezés célkitűzéseként az ejtőernyős-zászlóalj alakulattörténetének feldolgozását tűzte ki. Le kívánt számolni azokkal a elképzelésekkel és téves információkkal, miszerint a magyar ejtőernyősök elégtelen fegyverzettel és felszereléssel látták el, valamint nem voltak megfelelően kiképezve. Remélhetőleg a disszertáció hozzájárult a zászlóalj történetéről kialakított kép árnyalásához, egyes alig kutatott területek feltárásához.

Az értekezés témakörében megjelent, vagy megjelenés alatt álló publikációk listája:

- Karl-Heinz Golla: Zwischen Reggio und Calabria. [recenzió] In: KLIÓ Történelmi szemlélő folyóirat 15, (2006) 3. sz. 157-163. p.
- Ben Christensen: The 1st Fallschirmjäger Division Vol. 1-2. [recenzió] In: Hadtörténelmi Közlemények 122, (2009) 2. sz. (június) 572-575. p.
- Reszegi Zsolt: Fallschirmjägerok Monte Cassino csatáiban. [tanulmány] In: Juvenilia I. Debreceni Bölcsész Diákkörösök Antológiája. Szerk.: Kovács Zoltán, Szirák Péter. Debrecen 2006. 218-237. p.
- Reszegi Zsolt: Fallschirmjägerok bevetésen: a német ejtőernyősök harceljárása 1940-1944 között. [tanulmány] In: Juvenilia II. Debreceni Bölcsész Diákkörösök Antológiája. Szerk.: Pete László. Debreceni Egyetem, 2008. 236-246. p.
- Reszegi Zsolt: Német L. G. (Leichtgeschütz) HSN típusú lövegek és alkalmazásuk. [tanulmány] In: Haditechnika XLV, (2011) 1. sz. 60-65. p.
- Reszegi Zsolt: Honvéd ejtőernyősök: A fegyvernem létrehozása és alkalmazás-elmélete 1939-ig. [tanulmány] In: Belvedere Meridionale, Szegedi Történezhallgatók folyóirata. Főszerk.: Kiss Gábor Ferenc. XXII, (2010) 5-6. sz. (szept.-okt.) 54-64. p.
- Reszegi Zsolt: Fallschirmjägerok: a német ejtőernyős fegyvernem kialakulásának története 1939-ig. [tanulmány] In: Honvédségi Szemle 2012/02. (megjelenés alatt)